

Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα apan.gr

Η τέχνη του γυαλιού και οι περιπέτειές της

Ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος (23-79 μ.Χ.) τοποθετεί στη Συρία την ιστορία της ανακάλυψης του τρόπου με τον οποίο μπορεί να φτιαχτεί το γυαλί. Και η παράδοση λέει ότι όλα έγιναν τυχαία σε μια όχθη του ποταμού Μπελούς, όπου είχαν κατασκηνώσει κάποιοι έμποροι στη διάρκεια της πορείας τους. Αυτοί, λοιπόν, ξεχνώντας μια καυτή κατσαρόλα πάνω στο φορτίο νατρίου που μετέφεραν, έφτιαξαν την πρώτη γυαλόμαζα. Πάντως, οι Σύριοι υαουργοί της εποχής του Πλίνιου μάζευαν και χρησιμοποιούσαν για την τέχνη τους την άμμο του ποταμού.

Τα αρχαιότερα γυαλιά προέρχονται από την Ανατολική Μεσόγειο, την Αίγυπτο, τη Μεσοποταμία και, σε νεότερους καιρούς, από την Κύπρο, την Κρήτη και άλλα νησιά του Αιγαίου.

Μετά την πρώτη τεχνική, που χρησιμοποιούσε έναν πυρήνα άμμου, δοκιμάστηκε η πρέσα και τελικά, μάλλον από Σύριους τεχνίτες, που ήταν προοδευτικοί, πρακτικοί και έμπειροι κι έβρισκαν πάντα να προτείνουν πιο εύκολους τρόπους παραγωγής και διάδοσης, βρέθηκε η τεχνική του φουσητού γυαλιού.

Τομή στην ιστορία του γυαλιού είναι η εφεύρεση της νέας τεχνικής. Ό,τι έχει φτάσει σήμερα στα χέρια μας είναι χάρη στη συνήθεια να ενταφιάζεται ο νεκρός με τα προσωπικά

του αντικείμενα και με προσφορές των συγγενών. Αυτά τα ταφικά έθιμα, που συνεχίστηκαν ως τα πρωτοβυζαντινά χρόνια, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό και το είδος των περισσότερων αντικειμένων, όπως τα μυροδοχεία, οι αρύβαλλοι, οι μικροί αμφορείς για αρωματικά έλαια κι άλλα καλλυντικά. Ο Πλίνιος γράφει ότι στη Συρία αναπτύχθηκαν και φόρμες εμπνευσμένες από τη φύση, όπως καρποί ή πουλιά. Στη διακόσμησή τους χρησιμοποιούσαν όχι μόνο πρεσαριστές εγκοπές, αλλά και ένθετα σχήματα σε άλλο χρώμα. Τα συριακά γυαλιά έφταναν σε όλες τις αγορές της Μεσογείου, ως την Ισπανία και τη Βόρειο Αφρική.

Από τη στιγμή που άρχισε να χρησιμοποιείται το φουσητό γυαλί, η υαλοτεχνία αναπτύχθηκε με ταχύτατο ρυθμό. Η ευκολία της παραγωγής του φουσητού γυαλιού ήταν τέτοια, ώστε πολλοί τεχνίτες ήταν περιπλανώμενοι. Πήγαιναν όπου υπήρχε δουλειά και με την εγκατάσταση ενός απλού φούρνου μπορούσαν να εφοδιάζουν το τοπικό εμπόριο με γυάλινα αντικείμενα. Η δουλειά, βέβαια, είναι βαριά, επικίνδυνη και ανθυγιεινή. Αλλά όσοι ασκούσαν μια τέχνη είχαν να αντιμετωπίσουν πολλά προβλήματα. Εδώ χρειάζονται πολύ γερά πνευμόνια, ταχύτατες κινήσεις, μεγάλη μυϊκή δύναμη στα χέρια. Επιπλέον, ο μάστορας περνάει ώρες δίπλα σε αναμμένη φωτιά.

Η χρονολόγηση των γυαλιών δεν είναι εύκολη, γιατί αυτό που τα χαρακτηρίζει είναι η επανάληψη της φόρμας και η διατήρηση των αρχαίων τεχνικών για πολλούς αιώνες.

Μετά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, οι συριακοί δρόμοι του εμπορίου του γυαλιού επεκτάθηκαν έως τη Βαλτική. Αλλά οι πιο καλοί πελάτες βρίσκονται στα βυζαντινά εδάφη. Υπήρχαν, μάλιστα, επιχειρηματίες που θέλησαν να φτιάξουν δικά τους εργαστήρια. Συνήθως προσλαμβάνουν Σύριους τεχνίτες. Ορισμένοι μελετητές αναγνωρίζουν σε θραύσματα από υαλοπίνακες της Αγίας Σοφίας «συριακά χέρια».

Μικρό αγγείο από φουσητό γυαλί και μεταλλικά ψήγματα που το κάνουν να λαμпуρίζει. Πρωτοβυζαντινή εποχή, 4ος-5ος αι.
Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη

Δοχείο από πρεσαρισμένο γυαλί. Πρώιμη Ισλαμική εποχή, 9ος-10ος αι.
Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη

Τον 8ο αιώνα, εμφανίζονται τα φουσητά σε καλούπι γυαλιά, ένα είδος που κυριάρχησε στην παραγωγή του ισλαμικού κόσμου. Η Ανατολή αγαπούσε ιδιαίτερα αυτά το τόσο λεπταίσθητα αντικείμενα και έργα τέχνης. Τα γνώρισε και η Δύση, όταν κατέλαβε τμήμα της Ανατολής μετά το 1098.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από Φράγκους και Βενετούς το 1204, φαίνεται ότι οι Βενετοί εξασφάλισαν την εγκατάσταση ορισμένων τεχνιτών γυαλιού στα νησάκια της βενετικής λιμνοθάλασσας, μακριά από το αστικό κέντρο, καθώς οι πυρκαγιές ήταν ένας από τους μεγαλύτερους κινδύνους. Ένα από αυτά τα κάπως απομακρυσμένα νησάκια είναι το Μουράνο. Εκεί συγκεντρώθηκαν τα εργαστήρια κι εκεί δίδαξαν οι φερμένοι από την Ανατολή τεχνίτες τους πιο σύνθετους και εξελιγμένους τρόπους της τέχνης τους. Η δουλειά τους αποτέλεσε τον πυρήνα της βενετσιάνικης παραγωγής γυαλιού από τον 13ο αιώνα.

Η εξάπλωση της βενετσιάνικης παραγωγής και, εντέλει, η απόλυτη κυριαρχία της στις αγορές της Μεσογείου ολοκληρώθηκε μετά την καταστροφή της Δαμασκού από τον Ταμερλάνο (το 1400). Μία από τις συμφορές ήταν η διάλυση της συριακής υαλοτεχνικής βιοτεχνίας και η αρπαγή των έμπειρων τεχνιτών της, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στην πρωτεύουσα του Ταμερλάνου, τη Σαμαρκάνδη. Παρόλα αυτά, στη διάρκεια της Αναγέννησης πολλά βενετσιάνικα γυαλιά χαρακτηρίζονταν με τον όρο «façon de Syrie».

Θαυμάσια γυάλινα αντικείμενα τόσο της Ρωμαϊκής, Αυτοκρατορικής εποχής και της Ύστερης Αρχαιότητας όσο και της Ισλαμικής εποχής εκτίθενται στο Εθνικό Μουσείο της Συρίας, στη Δαμασκό. Ένα από τα κυριότερα είδη ήταν τα λαμπόγυαλα για τα λυχνάρια που κρέμονταν στα τζαμιά. Αλλά τα ωραιότερα και πιο εντυπωσιακά έργα είναι τα μικρά πλακάκια δαπέδου του 9ου αι. από το παλάτι (του ξακουστού χαλίφη Χαρούν αλ-Ρασίντ;)

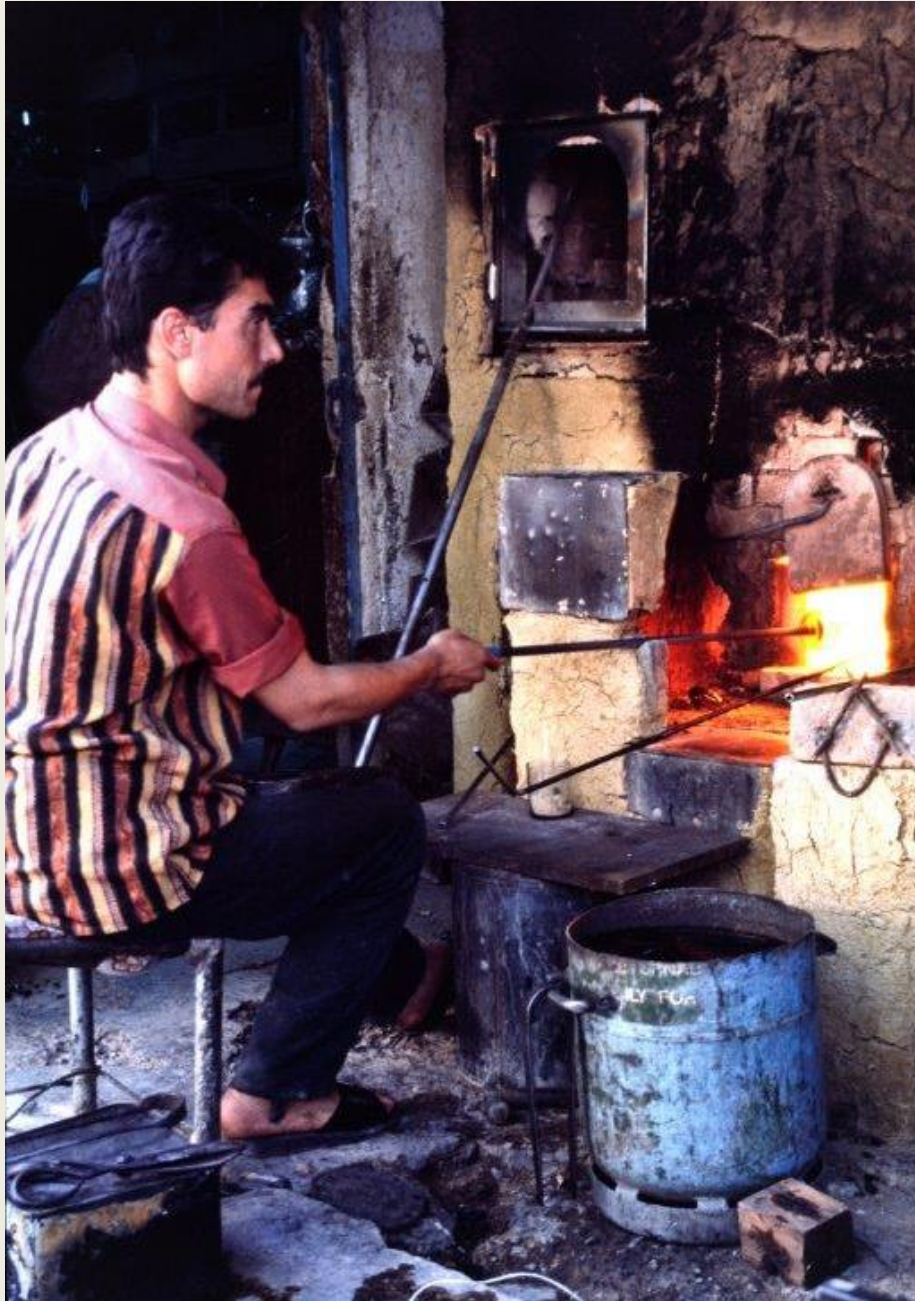
στην παρεμφράτεια Ράκκα. Οι διαστάσεις τους είναι π. 11 X 12 εκ και είναι κατάσκευασμένα από διάφανο, ελαφρώς πρασινωπό, γυαλί. Κατέληγαν σε μια μικρή ζώνη στον τοίχο (το «σοβατεπί») φτιαγμένη κι αυτή από γυάλινα πλακάκια διακοσμημένα με χρυσές πινελιές.

Γυάλινη καράφα, 12ος αι., και γυάλινη καντήλα με σμαλτωμένη επιγραφή και διακοσμήσεις από τη μεσαιωνική Περσία (Ιράν). Μουσείο του Λούβρου, Παρίσι

«Ο θησαυρός της Υεμένης». Τρία αντικείμενα από φυσικό γυαλί κατασκευασμένα στη Συρία την εποχή των Μαμελούκων, για να πάνε στον σουλτάνο της Υεμένης, αλλά κατέληξαν στην Κίνα. Χρονολογούνται μεταξύ 1325 και 1340. Γκαλερί Free and Sackler, Ουάσιγκτον

Ο Οργανισμός Παραδοσιακών Τεχνών της Συρίας έχει φτιάξει ένα εργαστήριο φυσητού γυαλιού, όπου δουλεύουν τεχνίτες, για να μη χαθεί εντελώς αυτή η τόσο παλαιά συριακή τέχνη. Το εργαστήριο βρίσκεται σε έναν ανακαινισμένο μεντρεσέ στη Δαμασκό, κοντά στο Εθνικό Μουσείο. Έχει πολύ ενδιαφέρον να δεις την υαλόμαζα να αποκτάει μέσα σε 30-40 δευτερόλεπτα τη μορφή μιας κούπας ή ενός μπουκαλιού. Φωτ Θεόφιλος Προδρόμου aran.gr

ΠΗΓΗ. Για τη σύνταξη του κειμένου χρησιμοποιήσαμε στοιχεία από άρθρο της Έφης Ανδρεάδη δημοσιευμένο στον Κατάλογο Έκθεσης: *Συρία, Βυζαντινά χρόνια / Syria, Byzantine Times* (Μέγαρο Μουσικής Αθηνών / Megaron, the Athens Concert Hall, Αθήνα / Athens 2001)

Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα (ΑΠΑΝ)